

shvalenyaneshvalennya_diy_mayut_andriy_sadovyy_ta_myhaylo_saakashvili_opytuvannya_155639.html

5. Reformy v Ukraini: hromadska dumka naseleennia [Elektronnyi resurs] // <http://www.dif.org.ua/ua/polls/2016a/reformi-vnnja-.htm>

6. Volontery zmozhot zminyty krainu, yakshcho zorganizuiutsia v partiiu – sotsioloh [Elektronnyi resurs] // <http://www.radiosvoboda.org/a/27942874.html>

7. Belarus A. Volonter Diana Makarova: «My vse zheleznyie. My uzhe naychilis ne plakat, ne rydat, ne bitsia v isterike» [Elektronnyi resurs] // <http://censor.net.ua/resonance/302369>

8. Yurii Biriukov («Krylia Feniksa»): «Poidite v supermarket i kupite dlia armii noski, sigarety, vodu, tushenku, sgushchenku...» [Elektronnyi resurs] // http://censor.net.ua/resonance/292111/yuriyi_biryukov_krylya_feniksa_poyidite_v_supermarket_i_kupite_dlya_armii_noski_sigarety_vodu_tushenku

9. Volonter pod nikom «Krylia Feniksa» sobral okolo 2 mln. hm. dlia ukrainskoi armii: «My dolzhny vernut svoi dolh strane» [Elektronnyi resurs] // http://censor.net.ua/video_news/283014/volonter_pod_nikom_krylya_feniksa_sobral_okolo_2_mln_grn_dlya_ukrainskoyi_armii_my_doljny_vernut_svoiy

10. Dyv. detalnishe: <http://wings-phoenix.org.ua/>

11. Poroshenko pryznachyv Yurii Biriukova radnykom Prezidenta Ukrainy [Elektronnyi resurs] // <http://www.rbc.ua/ukr/news/poroshenko-naznachil-yuriya-biryukova-sovetnikom-prezidenta-13082014192200>

12. Skorohod O. Volonter Roman Donik: «Nam prosto zvoniat i hovoriat chto nuzhno» [Elektronnyi resurs] // http://censor.net.ua/resonance/298897/volonter_roman_donik_nam_prosto_zvonyat_i_govoryat_chto_nujno

13. Dyv. detalnishe: https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=966568983375063&substory_index=0&id=10000659128651

14. Kak zhyteli Kharkova pomohaiut ukrainskim voienym [Elektronnyi resurs] // <http://glavnoe.ua/news/n170016>

15. Dyv.: <http://www.kharkovforum.com/showthread.php?t=3618147>

16. Dyv. detalnishe: <http://4army.com.ua/volunteer/vernish-zhivym/>

17. Dyv. sait orhanizatsii: <http://dobrovoz.com.ua>

18. Dyv. detalnishe: <http://4army.com.ua/about/>

19. Dyv. detalnishe: <https://www.facebook.com/groups/armyuhelp>

20. Dyv., napryklad: <http://www.volunteer.kiev.ua/>

21. Yun Kyieva zaprosuie v krainu myra ta dobra [Elektronnyi resurs] // http://www.volunteer.kiev.ua/news/185-yun_kiva_zaprosu_v_kranu_miru_ta_dobra

22. Dyv. detalnishe: <https://www.facebook.com/gis.arta>

23. Dyv. detalnishe: Polityka intehratsii ukrainskoho suspilstva v konteksti vylykiv ta zahroz na Donbasi (natsionalna dopovid) / [Libanova E.M., Horbyliv B.P., Pyrozhkov C.I. ta in.]; za red. E.M.Libanovoi. – K.: NAN Ukrainy, 2015.

24. Ukrainski kinematohrafisty zasnuvaly proekt «Kinovolontery» [Elektronnyi resurs] // <http://cultprostir.ua/uk/news-single/ukrainski-dramaturgi-zasnuvali-proekt-kinovolonteri>

25. Dyv.: <http://bio-tech.shershnyov.com/about-us/zasnovniki-proektu/>

26. Dyv., napryklad: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=759930804132970&id=100003481710913

27. Dyv. detalnishe: <http://www.peoplesproject.com/reports/naduvnij-polovij-gospital-morskim-pixotinciyam/>

28. Dyv. detalnishe: <http://memorybook.org.ua/index.htm>

29. Henshtab: na skhodi Ukrainy zahynuv 1541 viiskovyj [Elektronnyi resurs] // <http://www.radiosvoboda.org/content/article/26877443.html>

30. Pochynaiuchy z 10 travnia 2014 roku za chas provedennia antyterorystychnoi operatsii zahynuly blyzko 2300 viiskovykh Zbroinykh syl Ukrainy [Elektronnyi resurs] // <http://ua.racurs.ua/news/54426-za-period-ato-v-ukrayini-zagynuly-2300-viyskovoslujbovciv>

31. Neobkhidno stvoryty yedyni orhan, shcho zaimavsia b poshukom zahybykh zakhysnykiv Vitchyzny – volonter [Elektronnyi resurs] // <http://www.5.ua/ato-na-shodi/Neobkhidno-stvoryty-iedyni-orhan-shcho-zaimavsia-b-poshukom-zahybykh-zakhysnykiv-Ukrainy-volonter-90444.html>

32. Prapor vid «kiborhiv» dopomih zibraty hroshi na reanimobil [Elektronnyi resurs] // <http://socportal.info/2015/06/09/prapor.html>

33. Belarusy kupili reanimobil dlia ukrainskoi armii [Elektronnyi resurs] // <http://nn.by/?c=ar&i=147791&lang=ru>

34. 32,5% ukrainsiv osobysto perekazaly svoi koshty na rakhunku ukrainskoi armii. Seliany vidznachylys vshchoiu dobrochynnistiu, anizh miski zhiteli [Elektronnyi resurs] // http://dif.org.ua/ua/commentaries/sociologist_view/32anizh-miski-zhiteli.htm

35. Yak revoliutsiia hidnosti ta rosiiska agresiiia zminyly ukrainsiv [Elektronnyi resurs] // <http://ua.racurs.ua/1060-nova-ukrayina-yak-revoluciya-gidnosti-ta-rosiyska-agresiya-zminyly-ukrayinciv>

36. Okolo 700 millionov hriven sobrali ukrainsky s nachala ATO [Elektronnyi resurs] // http://society.lb.ua/war/2015/02/06/294737_oko_700_millionov_grn_sobrali.html

37. V ramkakh aktsii «Pidtrimaj ukrainsku armiiu» na rakhunku Ministerstva oborony Ukraini nadiishlo ponad 159 milioniv 707 tysiach hriven [Elektronnyi resurs] // <http://www.mil.gov.ua/news/2015/10/07/v-ramkah-akczii-pidtrimaj-ukrainsku-armiyu-na-rahunki-ministerstva-oboroni-ukraini-nadiishlo-ponad-159-miljoniv-707-tisyach-griven/>

38. Volonterska partiia Ukrainy [Elektronnyi resurs] // http://www.rbc.ua/ukr/tag/volonterskaya_partiya_ukrainy_30092015

Kotygorenko V. O., Doctor of Political Sciences, Professor, Chief Researcher of I. F. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), ipend@ukr.net

Mandebura O. S., Candidate of Historical Sciences, Senior Research Scientist of I. F. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), mandebura-ol@ukr.net

Civil society of Ukraine: the potential of volunteers

There analyzed reasons, factors and peculiarities of accelerated development of the civil society of Ukraine in its volunteers' display from the end of the 2013–beginning of the 2014. According to the results of the analysis of the volunteers' practice there singled out new types and tendencies of the civil activity in the sphere of guaranteeing of needs of the defenders of the sovereignty and integrity of the state, also civilians, who suffered from armed confrontation, which was caused by the Russian Federation and actions of the pro-Russian separatists in the Donbass: armed, high-technological, medical and rehabilitation, repair; food supply; search for missing in action and organization of the exchange of the prisoners; searching and funerals of the dead; organization of the honoring of the defenders of Ukraine; the help to the migrants; humanitarian aid to the civil inhabitants onto the territory of antiterrorist operation; human rights activity, civil control over the work of the state structures and the cooperation with them; the participation in working out the programs of e-administration; informational and creative activities; creating films and TV programs; anticorruption initiatives. There grounded the conclusion about the necessity of the improvement of legal principals of functioning of the civil sector and changes in the organization of the state power, so that citizens could get real institutional leverage to influence stuffing policy, budget, normative and legal and other state policy onto the main, regional and local levels and could really control the realization of this policy.

Keywords: volunteerism, civil society, social initiatives, Ukraine.

* * *

УДК 341.324:343.211.3(477.75+477)

Дегтеренко А.,

кандидат політичних наук, доцент завідувач сектору етнополітики відділу розвитку політичної системи, Національний інститут стратегічних досліджень (Україна, Київ), degterenko@niss.gov.ua

ПЕРСПЕКТИВИ РЕІНТЕГРАЦІЇ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНОЇ ТЕРИТОРІЇ АР КРИМ ШЛЯХОМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Наголошується, що своєчасне та ефективне забезпечення Україною прав і свобод своїх громадян є одним з доступних механізмів реінтеграції населення тимчасово окупованої території АР Крим. Надаються пропозиції щодо проведення такої політики.

Сучасну ситуацію щодо забезпечення прав і свобод громадян України в окупованому Криму проаналізовано на основі матеріалів доповідей Управління Верховного комісара ООН з прав людини щодо становища у галузі прав людини в Україні; інформації Human Rights Watch, Amnesty International та Freedom House; звітів ОБСЄ; доповідей про становище прав людини Бюро з питань демократії, прав людини і праці Держдепартаменту США; доповідей Української Гельсінської спілки (УГСПЛ); щорічних доповідей Уповноваженого ВРУ з прав людини; моніторингу Кримської польової місії з прав людини, «Крим SOS»; Кримської правозахисної групи, Ініціативної групи з прав людини в Криму; соціологічних опитувань Київського міжнародного інституту соціології, Міжнародного центру перспективних досліджень та інших.

Ключові слова: реінтеграція, тимчасово окупована територія, АР Крим, забезпечення прав і свобод, громадяни України.

Своєчасне та ефективне забезпечення Україною прав і свобод своїх громадян є одним з доступних механізмів реінтеграції населення тимчасово окупованої території АР Крим. Окупація АР Крим Росією, яка розпочалася 2014 року, призвела до грубих порушень РФ прав і свобод громадян України. 15 листопада 2016 року Міжнародний кримінальний суд в Гаазі прирівняв анексію Криму Росією до міжнародного збройного конфлікту [1], про що йдеться в щорічному звіті попереднього розслідування прокурора Фату Бенсуда, оприлюдненому 14 листопада 2016 року. 16 листопада 2016 року у Нью-Йорку Генеральна асамблея ООН ухвалила резолюцію [2] про права людини в Криму і визнала Росію окупантом.

Внаслідок окупації громадяни України – мешканці Криму були позбавлені права на волевиявлення та права на керування державними справами. Відповідно до норм міжнародного права жодна особа не може в примусовому або автоматичному порядку змінити своє громадянство. Відповідно, права і свободи мешканців окупованого Криму, незалежно від «фактичного тимчасового громадянства», мають де-юре бути забезпеченими відповідно до українського законодавства. Таким чином, Росія порушила положення Конституції України та низки міжнародно-правових актів: Загальної декларації прав людини 1948 року [3] щодо права брати участь у керуванні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року щодо права голосувати і бути обраним, Протоколу №1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [4] щодо права на вільні вибори. Зокрема, населення окупованого Криму не змогло взяти участь у президентських виборах 25 травня 2014 року, парламентських виборах 26 жовтня 2014 року та місцевих виборів в Україні 25 жовтня 2015 року [5].

Водночас імітація процедур проведення місцевого референдуму 16 березня 2014 року, вибори до «Державної ради республіки» Крим і «місцевих органів» Криму 14 вересня 2014 року були системним порушенням демократичних принципів. Так, у подальшому сформовані у нелегітимний спосіб ці представницькі органи стали прикриттям для вчинення окупаційними органами російської влади дій масових порушень прав людини і громадянина.

Доступним механізмом впливу на процес забезпечення прав і свобод громадян України на теренах окупованого Криму є здійснення постійного політичного тиску на агресора та формування міжнародної коаліції на підтримку процесу деокупації Криму, створення міжнародних механізмів захисту прав та посередництва між Україною та РФ у гуманітарних питаннях. Це можливо, зокрема, шляхом звернення України [6] до міжнародної спільноти (ОБСЄ, ООН, ПАРЕ та ін.) із пропозиціями щодо створення міжнародного переговорного механізму для врегулювання наслідків агресії РФ проти України та її громадян. Так, ще на початку 2016 року у резолюції Європейського Парламенту «Ситуація з правами людини в Криму, зокрема кримських татар» підтримується ідея Президента України щодо впровадження такого міжнародного механізму переговорів у форматі «Женева плюс», а

систематичного моніторингу дотримання прав людини в Криму незалежними спостерігачами міжнародних організацій, членом яких залишається Росія.

Масові порушення прав людини і основоположних свобод щодо життя, свободи, безпеки, особистої недоторканості є найбільшою категорією. Так, численні міжнародні та національні звіти та моніторинги з прав людини щодо дотримання прав людини в Криму вказують на те, що кримські татари, українці, кримчаки, караїми постійно зазнають тиску з боку окупаційної влади, який виявляється у їх переслідуванні, застосуванні насильства та жорстокого поводження.

Порушення прав людини здійснюється за підтримки та схвалення вищого керівництва Російської Федерації. Так, «Крим SOS» [7] створила інтерактивну мапу правопорушень в Криму відповідно до повідомлень у ЗМІ та звітів міжнародних і національних правозахисних організацій. Станом на грудень 2016 року зафіксовано 269 правопорушень [8], більшість з яких є порушення прав на життя, свободу, безпеку та особисту недоторканність.

Серед резонансних випадків варто згадати справу Ахтема Чийгоза та «26 лютого» [9]. Міжнародний розголос здобула справа українського кінорежисера О. Сенцова, якого разом з проукраїнськими активістами О. Кольченком та О. Чернієм ФСБ РФ затримало 10 травня 2014 року. В лютому 2015 року в Криму був затриманий, а в подальшому підданий тортурам, заарештований, притягнений до кримінальної відповідальності та засуджений до 4,2 років позбавлення волі проукраїнський активіст громадянин України О. Костенко. Мустафа Джемілев 5 травня 2016 року оприлюднив список незаконно утримуваних в окупованому Криму 14 кримських татар [10].

Окупація РФ Криму, призвела до релігійно-мотивованих переслідувань священнослужителів, окремих віруючих та цілих релігійних громад на півострові. Це є категорією порушення прав мешканців Криму на свободу совісті, релігії та віросповідання. Утисків зазнають громадяни, що сприймаються російською окупаційною владою як загроза для реалізації плану захоплення півострова через їхню особисту проукраїнську позицію чи відкриту антиокупаційну позицію конфесій, до яких вони належать: Українська православна церква Київського Патріархату, Українська греко-католицька церква, протестантські церкви, мусульмани-суніти.

Поширеними стали незаконні обшуки, накладення штрафів, вилучення обладнання та релігійної літератури, що відбувається на підставі звинувачень в екстремізмі чи тероризмі, проблеми перереєстрації згідно вимог законодавства РФ [11].

Переслідування за ознакою віросповідання громадян України в Криму є протиправними діями, що, відповідно до міжнародного права, є злочином проти людяності.

Одним з ключових інструментів закріплення наслідків окупації Криму став наступ російських спецслужб на місцеві ЗМІ та журналістів. На порушення свободи слова припадає близько 20% з 269 правопорушень [8], зафіксованих «Крим SOS» станом на грудень 2016 року. Журналісти зазнають утисків у вигляді обшуків, допитів, переслідувань, криміналізації висловлювань.

Під таким тиском велика кількість журналістів, не згодних з окупаційною політикою російської влади, були змушені залишити територію півострова.

Так само, як і на російській території в окупованому Криму знищуються незалежні ЗМІ. Зокрема, інформаційне агентство «Крымские новости QHA» отримало відмову в реєстрації, припинило свою діяльність на території Криму і переїхало до Києва. ФСБ Росії неодноразово перевіряла кримськотатарську газету «Авдет». 1 квітня 2015 року припинили своє мовлення телеканал АТР та інші ЗМІ однойменного медіа холдингу (телеканал Lale, радіостанції «Мейдан» і «Лідер»), які не пройшли перереєстрацію відповідно до російського законодавства через відмову в ліцензіях від Роскомнагляду. АТР розпочав свою роботу в Києві і транслює мовлення на Крим через супутник. У лютому 2016 року канал ініціював кампанію «Врятуй АТР» щодо припинення роботи каналу вже в Україні через фінансові проблеми та відсутність належної підтримки з боку Кабінету міністрів України [12]. Постановою Кабінету Міністрів України [13] №303 від 20 квітня 2016 року про фінансову підтримку ТОВ «Телевізійна компанія «Атлант-СВ» (юридична особа телеканалу АТР), досягнуті домовленості про реструктуризацію боргу за супутникове мовлення та питання його погашення. А 17 листопада 2016 року [14] були ухвалені зміни до Бюджетного кодексу України щодо надання фінансової підтримки телеканалу за рахунок коштів, передбачених за бюджетною програмою 2501120 «Розселення та облаштування депортованих кримських татар та осіб інших національностей, які були депортовані з території України».

Реакцією на обшуки у незалежних журналістів, які почалися зранку 19 квітня 2016 року стало відкрите звернення від представників експертного та правозахисного середовища [15] до Президента України, ВРУ, МЗСУ, силових структур АР Крим на теренах України з вимогою озвучити офіційну позицію держави щодо кожного конкретного випадку порушення прав людини на тимчасово окупованій території АР Крим, фіксувати та розслідувати ці злочини.

Зважаючи на велику роль незалежних ЗМІ у інформаційній протидії окупації, доречно надати державну підтримку існуючим медіа-структурам та сприяння у заснуванні нових медіа-проектів журналістами – вихідцями з Криму на базі заснованого Суспільного мовлення України.

Найпоширенішим правопорушенням з боку Росії став адміністративно-правовий тиск на громадян окупованих територій щодо відмови від українського громадянства. Згідно з нормами міжнародного гуманітарного права [16], таке примушування громадян окупованого Криму щодо набуття російського громадянства [17] є протиправною дією. Проте Росія не приховує, що дії її органів влади та посадових осіб є прямим наслідком анексії. Адже політика нав'язування населенню Криму російського громадянства здійснюється на підставі ФКЗ РФ №6 «Про прийняття в Російську Федерацію Республіки Крим та утворення у складі Російської Федерації нових суб'єктів – Республіки Крим та міста федерального значення Севастополя» [18]. Закон, який набув чинності у 2015 році, фактично створив систему, яка

примушує кримчан визнати себе лише громадянами РФ відповідно до ФКЗ РФ №19 від 29 грудня 2014 року. На теренах Криму без російського паспорту громадяни фактично позбавлені важливих соціальних прав на працю, освіту, отримання медичних послуг, пенсійних виплат тощо. Окрім того, наслідком нав'язування громадянства в умовах тотальної мілітаризації Криму є примус мешканців окупованого півострова до служби в збройних силах ворожої держави. Підтвердженням вчинення даного злочину є проведення окупаційною владою на території АР Крим і міста Севастополя призовної кампанії (восени 2015 року – 842 людини, навесні 2016 року – 1,5 тисячі осіб) [19].

Примушування до зміни громадянства, на думку експертів НІСД [20], здійснювалося окупаційною владою також через примус незгодних до «добровільної» депортації. Причинами «добровільної» депортації стали: атмосфера залякування і насильства, посилення нетерпимості і дискримінації, політика посиленої мілітаризації.

Антидискримінаційна експертиза національного законодавства та підзаконних актів з метою запобігання різних форм дискримінації внутрішньо переміщених осіб є одним з доступних інструментів для української влади. Правозахисні організації України вже мають певні напрацювання у цій сфері. В умовах фактичної відсутності доступу до окупованої території АР Крим необхідно виробити систему всебічної державної підтримки громадських правозахисних організацій та волонтерів, які відіграють значну роль у донесенні достовірної інформації про дотримання прав кримських татар, українців та інших етнічних груп на півострові, а також забезпечують правову допомогу як в Криму, так і на материковій Україні.

Порушення прав кримськотатарського народу відбувається лавиноподібно на території АР Крим. Починаючи з березня 2014 року, зокрема через незгоду визнати «референдум» 16 березня, кримські татари стали об'єктом репресій з боку РФ. Попри зростаючий тиск, у вересні 2014 року кримські татари ухвалили рішення не брати участь у виборах органів окупаційної влади.

Протягом 2014–2016 р. дії Російської Федерації були спрямовані на ліквідацію політичної та інтелектуальної еліти кримськотатарського народу та провокування внутрішнього розколу шляхом підкупу, залякувань, в тому числі фізичного знищення. Зокрема, 3 травня 2014 року М. Джемілева не впустили на територію Криму і заборонили в'їзд на півострів. 5 липня 2014 року Р. Чубарову було заборонено в'їзд до Криму на п'ять років. 9 серпня 2014 року таке ж рішення було ухвалене щодо радника голови Меджлісу кримськотатарського народу з питань взаємовідносин з Туреччиною І. Юкселя. Всього за два роки окупації, за даними лідера кримськотатарського народу М. Джемілева, зникло 22 кримських татарина [21].

Окремим проявом порушення прав кримських татар є руйнування колективних форм самоорганізації кримських татар [5]. Відбувається порушення не лише індивідуальних, а й колективних прав кримських татар як корінного народу Криму, на які кримські татари претендують згідно з Декларацією ООН про права корінних народів 2007 року та іншими

міжнародними документами. Зокрема, у 2015–2016 рр. продовжувалася політика окупаційної «влади» щодо придушення політичної діяльності кримських татар. 15 лютого 2016 року прокуратура Криму подала позов у Верховний Суд Криму [22] щодо визнання Меджлісу екстремістською організацією з метою заборони його діяльності на території РФ. 13 квітня 2016 року «прокурор Криму» Наталія Поклонська заявила, що діяльність Меджлісу кримськотатарського народу в Криму «припинена», і це рішення буде діяти до винесення «Верховним судом Криму» вердикту у даній справі. 15 квітня суд у справі «про заборону Меджлісу кримськотатарського народу» перенесли на 25 квітня. Проте вже 18 квітня 2016 року Міністерство юстиції РФ внесло Меджліс кримських татар до списку громадських і релігійних об'єднань, діяльність яких припинена у зв'язку зі здійсненням ними екстремістської діяльності [23]. 26 квітня 2016 р. підконтрольний Росії «Верховний суд» Криму ухвалив рішення заборонити діяльність Меджлісу кримських татар на території анексованого півострова як екстремістської організації [24]. У резолюції від 16 листопада 2016 року ГА ООН йдеться, що необхідно скасувати рішення про заборону діяльності Меджлісу кримськотатарського народу і звільнити незаконно затриманих громадян України [25, с. 4–5].

Такі дії спрямовані на створення видимості «законного» відкритого кримінального переслідування членів Меджлісу кримськотатарського народу, які не визнають анексії Криму та відстоюють національні пріоритети та своє законне право корінного народу на безпечне проживання на території Криму.

Сьогодні, у відповідь на утиски кримських татар – громадян України, українська держава має вдаватися до таких заходів: врегулювати у законодавчому порядку особливості статусу кримських татар як корінного народу Криму та створити на території України правовий механізм оскарження дій окупаційної влади щодо дискримінації та переслідування кримських татар із наступним зверненням до міжнародних судових інстанцій; врегулювати порядок захисту кримськими татарами своїх прав у спосіб, що не суперечить Конституції України, в тому числі, дозволити за умов раннього попередження правоохоронних органів проведення акцій громадянської непокорності на адміністративному кордоні Херсонської області та АР Крим; ухвалити закон про Меджліс кримськотатарського народу як єдиний представницький орган кримськотатарського народу, що має формуватися на демократичних засадах на вільних та чесних виборах і представляти інтереси кримськотатарського народу у стосунках з державною владою, мати право направляти своїх представників у складі дипломатичних представництв України в інших державах та міжнародних організаціях, користуючись дипломатичним імунітетом (особливо на території РФ).

Після окупації освітня система Криму, створена українською державою, переводиться на стандарти Російської Федерації. Таким чином, змінюючи зміст освіти, окупаційна «влада» намагається створити передумови для формування у нових поколінь мешканців Криму свідомості та світогляду, притаманних для громадян РФ, ворожого ставлення до України

та неросійського населення півострова. Незаконною постановою №651 самопроголошеної Ради Міністрів Криму 30 грудня 2014 року було затверджено «державну програму розвитку освіти і науки в Криму на 2015–2017 рр.». Цей документ не передбачає забезпечення доступу до навчання рідною мовою або хоча б про реалізацію права вивчення рідної мови [25, с. 10].

До окупації Криму 8,2% учнів у середніх навчальних закладах навчалися українською мовою, працювало 7 україномовних шкіл у містах, українська мова була загальнообов'язковою для вивчення у всіх школах Криму [26]. Після окупації не залишилось жодної школи з українською мовою навчання (для порівняння: у Словаччині – 15, в Аргентині – 73, у Бразилії – 12). Сьогодні продовжує діяти 15 шкіл з кримськотатарською мовою навчання, але з істотними змінами у структурі навчальних планів і предметів, особливо в гуманітарній сфері. З переліку гуманітарних предметів у навчальних закладах вилучено історію України, українську літературу.

3 метою часткової компенсації порушених прав громадян – мешканців Криму на освіту, українська влада поступово створює нові можливості для їх освіти в Україні. 4 квітня 2016 року Президент України Петро Порошенко підписав закон про внесення зміни до статті 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». Він закладає правову основу для розробки та використання он-лайн платформ щодо надання рівного доступу до здобуття освіти, надання квот для здобуття вищої освіти мешканцям окупованих територій; запроваджує процедуру атестації для визнання кваліфікацій, здобутих громадянами України та іноземцями в процесі навчання на тимчасово окупованій території [27].

У рамках ініціатив громадянського суспільства щодо забезпечення прав на освіту мешканцям Криму доречно згадати про проект «Українська освіта для Криму» за підтримки громадської організації «Кримський центр ділового та культурного співробітництва «Український Дім» та фінансової підтримки Міжнародного фонду «Відродження». У межах проекту створено сайт «Освіта для Криму» [28].

Роль освіти в питанні реінтеграції Криму ілюструють соціологічні опитування щодо ставлення населення України до тимчасової окупації Криму [29]. Так, з квітня 2015 р. до середини 2016 р. зростає частка респондентів, які не підтримують приєднання Криму до РФ, що можна розглядати як наслідок інформаційної та освітньої політики України (міжнародні форуми, конференції, інформаційно-просвітницькі виступи і лекції з кримської тематики, інформаційна кампанія «Крим – це Україна» [30], ініціативи української влади щодо створення нових можливостей для освіти мешканців Криму в Україні [26]). Абсолютна більшість населення України – 69% – переконана в тому, що Крим повинен входити до складу України, 12% підтримують ідею того, щоб Крим мав статус незалежного державного утворення, і лише 7% опитаних готові погодитись на те, щоб Крим входив до складу Росії [31].

Сьогодні саме кібер-простір може стати майданчиком для поширення знань та навиків із забезпечення

прав і свобод громадян України на тимчасово окупованих територіях України. Тому уряду, зокрема, Міністерству освіти і науки України варто ухвалити рішення про підтримку та заохочення науково-освітньої спільноти України до участі у процесі освоєння можливостей кібер-простору для інформування та просвітництва громадян України на тимчасово окупованих територіях України. На міжнародному рівні варто включити заходи з поширення інформації про просвітницький громадський та державний вплив на окупованих територіях у завдання дипломатичних установ України.

Російська окупація призвела до системних порушень у сфері майнових прав і прав власності. Реальні збитки України було оцінено у розмірі 1 трлн грн. [32, с. 5], однак ці дані не враховують втрачену вигоду і вартість корисних копалин, а також ресурсів морського шельфу. Відповідно до результатів роботи міжвідомчої робочої групи з питань стягнення збитків, завданих окупацією Криму при Міністерстві юстиції України, сума збитків буде збільшена вдвічі і становитиме 2,4 трлн. гривень [33]. Це: втрати від державної і приватної власності, малого і середнього бізнесу, культурних спадщини, власності релігійних організацій.

Необхідно якнайшвидше завершити оцінку втрат України в Криму та провести зовнішню незалежну аудиторську перевірку такої оцінки. В такому разі український уряд матиме право посилатися на ці втрати для обґрунтування майбутніх двосторонніх та багатосторонніх програм міжнародної допомоги, в тому числі, у переговорах з МВФ, Світовим банком та фінансовими інституціями Європейського Союзу.

Окупація Російською Федерацією АР Крим призвела до системних порушень фундаментальних прав людини: зокрема, позбавлення громадян України – мешканців Криму права на волевиявлення та права на керування державними справами; права на життя, свободу, безпеку, особисту недоторканність; свободи совісті, релігії та віросповідання; відкритого переслідування ЗМІ та журналістів; примусу громадян України до набуття російського громадянства чи депортації; порушення прав кримськотатарського народу; порушення права власності; обмеження права на освіту.

Політика реінтеграції, яка є логічним послідовним етапом деокупації, має спиратися на комплекс політичних, соціально-економічних, гуманітарних заходів по відновленню мирного життя на знову приєднаних територіях.

На даний момент найважливішим завданням реінтеграції є підтримка та відновлення почуття громадянської лояльності мешканців тимчасово окупованих територій до української держави. В умовах окупації Криму втілення такого завдання вимагає своєчасного та ефективного забезпечення прав і свобод громадян, проведення заходів з національного порозуміння і примирення, а також боротьби з російським інформаційним впливом.

Список використаних джерел

1. Отчет о действиях по предварительному расследованию (2016 г.) [Електронний ресурс] // International Criminal Cough – Режим доступу: <https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/161114-otp-ger-PE-Ukraine.pdf>
2. Положение в области прав человека в Автономной Республике Крым и городе Севастополе (Украина) [Електронний

ресурс] // Генеральная Ассамблея ООН – Режим доступа: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N16/352/57/PDF/N1635257.pdf?OpenElement>

3. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 [Електронний ресурс] // ВРУ – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4.11.1950 [Електронний ресурс] // ВРУ – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

5. Дегтеренко А. М. Забезпечення прав і свобод громадян України в анексованому Криму в рамках політики реінтеграції тимчасово окупованих територій. Аналітична записка / А. Дегтеренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/prava-74d1a.pdf>

6. Заява делегації України щодо триваючої російської агресії проти України та незаконної окупації Криму (мовою оригіналу). Виголошена Постійним представником України при міжнародних організаціях у Відні І. Прокопчуком на засіданні Постійної ради ОБСЄ 24 листопада 2016 року. [Електронний ресурс] // МЗС України. – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/news/52703-zajava-delegacii-ukrajini-shhodo-trivajuchoji-rosijskoj-ogresiji-proti-ukrajini-ta-nezakonnoji-okupacii-krimu-movoju-originalu>

7. Про «Крим SOS» [Електронний ресурс] // «Крим SOS» – Режим доступу: <http://krimsos.com/about/krim-sos/>

8. Права людини в Криму [Електронний ресурс] // «Крим SOS». – Режим доступу: <http://crimeamap.krimsos.com/ru/map.html>

9. Дело 26 февраля [Електронний ресурс] // Мониторинг политических преследований – Режим доступа: <https://ovdinfo.org/story/delo-26-fevralya>

10. Список 14 кримських татар – політичних в'язнів, які утримуються в катівнях ФСБ і СКР Росії, обладнаних ними в тимчасово окупованому РФ Криму [Електронний ресурс] // Facebook – Режим доступу: <https://www.facebook.com/cpUAct/photos/a.881467868531895.1073741828.880124145332934/1218485444830134/?type=3>. Станом на 16 травня 2016 року.

11. Звіт Місії ОБСЄ з оцінки стану справ із дотриманням прав людини в Криму (свобода віросповідання) [Електронний ресурс] // Інститут релігійної свободи. – Режим доступу: [http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/religiousfreedom/index.htm#wrapper](http://www.irf.in.ua/eng/index.php?option=com_content&view=article&id=439:1&catid=34:ua&Itemid=61; Bureau of Democracy, Human Rights and Labor. International Religious Freedom Report for 2014 [Електронний ресурс] // U.S. Department of State. – Режим доступу: <a href=)

12. Українська держава не оплачує мовлення в окупованому Криму – Муждабасв [Електронний ресурс] //Перший український інформаційний. – Режим доступу: <http://www.5.ua/okupaciya-krimu/Ukrainska-derzhava-ne-oplachuie-movlennia-v-okupovanomu-Krymu-Muzhdabaiev-107352.html>

13. Постанова №303 від 20 квітня 2016 року «Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розселення та облаштування депортованих кримських татар та осіб інших національностей, які були депортовані з території України» [Електронний ресурс] // Урядовий портал. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248985249>

14. Проект Закону про внесення змін до Бюджетного кодексу України (щодо програм підтримки телерадіокомпаній Автономної Республіки Крим та міста Севастополя) [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=5333&skl=9

15. Закликаємо припинити переслідування журналістів у Криму [Електронний ресурс] // Google. – Режим доступу: <https://docs.google.com/document/d/1krMs7UCaB5MTr5hRGbg9jZwaqOV3pd0lnTjaPXsgpuY/edit> Відкритий доступ станом на 22 квітня 2016 року

16. Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Geneva, 12 August 1949 // ICRC. – 2008. – 69 p.

17. Договор между РФ и Республикой Крым о принятии в РФ Республики Крым и образования в составе РФ новых субъектов от 18.03.2014 [Електронний ресурс] // Президент РФ. – Режим доступу: <http://kremlin.ru/events/president/news/20605>

18. Федеральный конституционный закон Российской Федерации от 21 марта 2014 г. N 6-ФКЗ «О принятии в Российскую Федерацию Республики Крым и образования в составе Российской Федерации новых субъектов Республики

Крым и города федерального значения Севастополя» [Электронный ресурс] // Государственная система правовой информации РФ. – Режим доступа: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102171897>

19. У Криму вдвічі збільшать призов у російську армію [Електронний ресурс] // Крим SOS. – Режим доступу: <http://krmysos.com/news/u-krimu-vdvichi-zbilshat-prizov-u-rosiisku-armiyu/>

20. Щодо дотримання прав кримськотатарського народу в анексованому Криму. Аналітична записка. [Електронний ресурс] // НІСД. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1798/>

21. За два роки окупації у Криму 22 людини пропали безвісти, – Джемільев [Електронний ресурс] // Еспресо. – Режим доступу: http://espreso.tv/news/2016/04/06/za_dva_roky_okupatsiyi_u_krymu_22_lyudyny_propaly_bezvisti_dzhemilyev

22. Заява «О запрете деятельности общественного объединения в порядке и по основаниям, предусмотренным ст. ФЗ от 25.07.2002 №114–ФЗ «О противодействии экстремистской деятельности» [Електронний ресурс] // Офіційна сторінка Меджлису у Фейсбукі. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/meclis.org/photos/pcb.746140948821477/746139262154979/?type=3&theater>. Доступ станом на 4.4.2016

23. Общественное объединение «Меджлис кримскотатарского народа» включено в перечень общественных объединений и религиозных организаций, деятельность которых приостановлена в связи с осуществлением ими экстремистской деятельности [Електронний ресурс] // Минюст России. – Режим доступа: <http://minjust.ru/mobile/mobile/press/news/obshchestvennoe-obedinenie-medzhlis-krmyskotatarskogo-naroda-vklyucheno-v-perechen>

24. По иску прокурора республики вынесено решение о запрете деятельности т.н. Меджлиса кримско-татарского народа [Електронний ресурс] // ППК. – Режим доступа: <http://gkproc.ru/ru/news/po-isku-prokurora-respubliki-vyneseno-reshenie-o-zaprete-deyatelnosti-tn-medzhliisa-krmysko>

25. «Анексована» освіта в тимчасово окупованому Криму. Мониторинговий звіт / Укр. незалеж. центр політ. дослідж.: За заг. ред. Ю. Тищенко, О. Смірнова. – К.: Агентство «Україна», 2015.

26. Проект Закону про внесення зміни до статті 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» (щодо забезпечення права на здобуття освіти) [Електронний ресурс] // ВРУ. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57956

27. Освіта для Криму [Електронний ресурс] // Освіта для Криму. – Режим доступу: <http://educrimea.org/>

28. Результаты загалнонаціонального соціологічного опитування, проведеного в рамках проекту «Національний діалог» Статус Криму кризь призму громадської думки [Електронний ресурс] // Міжнародний центр перспективних досліджень. – Режим доступу: http://icps.com.ua/assets/uploads/files/national_dialogue_opinion_poll_2_part_ua.pdf

29. Чи йде війна між Росією і Україною [Електронний ресурс] // Київський міжнародний інститут соціології. – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=609&page=1>

30. Презентація інформаційної кампанії «Крим – це Україна» [Електронний ресурс] // Укрінформ. – Режим доступу: <http://www.ukrinform.ua/rubric-presentation/1969954-prezentacia-informatsijnoi-kampanii-krimce-ukraina.html>

31. Думки населення щодо майбутнього Криму [Електронний ресурс] // Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва та соціологічна служба Центру Разумкова. – Режим доступу: <http://dif.org.ua/article/maybutne-krimu-chi-mozhliva-reintegratsiya-yak-i-koli-zagalnonatsionalne-i-ekspertne-opituvannya>

32. Крим. Анексована власність / Тищенко Ю., Каздобіна Ю., Дячук М.; За заг. ред. Ю. Тищенко. – Київ: ТОВ «Агенство» Україна, 2016.

33. Україна збільшить суму збитків за анексію Криму вдвічі [Електронний ресурс] // Крим SOS. – Режим доступу: <http://krmysos.com/news/ukrayina-zbilshit-sumu-zbitkiv-za-aneksiyu-krimu-vdvichi/>

References

1. Otchet o dejstvijah po predvaritel'nomu rassledovaniju (2016 g.) [Elektronnyj resurs] // International Criminal Cough – Rezhim dostupa: <https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/161114-otp-rep-PE-Ukraine.pdf>

2. Polozhenie v oblasti prav cheloveka v Avtonomnoj Respublike Krym i gorode Sevastopole (Ukraina) [Elektronnyj resurs] // General'naja Assambleja OON – Rezhim dostupa: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N16/352/57/PDF/N1635257.pdf?OpenElement>

3. Zagal'na deklaracija prav ljudyny vid 10.12.1948 [Elektronnyj resurs] // VRU – Rezhym dostupu: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015

4. Konvencija pro zahyst prav ljudyny i osnovopolozhnyh svobod vid 4.11.1950 [Elektronnyj resurs] // VRU – Rezhym dostupu: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

5. Degterenko A. M. Zabezpechennja prav i svobod gromadjan Ukrai'ny v aneksovanomu Krymu v ramkah polityky reintegracii' tymchasovo okupovanyh terytorij. Analitichna zapyska / A. Degterenko [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/prava-74d1a.pdf>

6. Zajava delegacii' Ukrai'ny shhodo tryvajuchoi' rosij's'koi' agresii' proty Ukrai'ny ta nezakonnoi' okupacii' Krymu (movoju oryginalu). Vygoloshena Postjnym predstavnykom Ukrai'ny pry mizhnarodnyh organizacijah u Vidni I. Prokopchukom na zasidanni Postjnoi' rady OBSJe 24 lystopada 2016 roku. [Elektronnyj resurs] // MZS Ukrai'ny. – Rezhym dostupu: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/news/52703-zajava-delegacii-ukrajini-shhodo-trivajuchoi-rosijsykoji-agresiji-proti-ukrajini-ta-nezakonnoi-okupacii-krimu-movoju-originalu>

7. Pro «Krym SOS» [Elektronnyj resurs] // «Krym SOS» – Rezhym dostupu: <http://krmysos.com/about/krym-sos/>

8. Prava ljudyny v Krymu [Elektronnyj resurs] // «Krym SOS». – Rezhym dostupu: <http://crimeamap.krmysos.com/ru/map.html>

9. Delo 26 fevralja [Elektronnyj resurs] // Monitoring politicheskikh presledovanij – Rezhim dostupa: <https://ovdinfo.org/story/delo-26-fevralja>

10. Spysok 14 krmys'kyh tatar – politychny v'jazniv, jaki utrymujut'sja v kativnjah FSB i SKR Rosii', obladnanyh nymy v tymchasovo okupovanomu RF Krymu [Elektronnyj resurs] // Facebook – Rezhym dostupu: <https://www.facebook.com/cpUAct/photos/a.881467868531895.1073741828.880124145332934/1218485444830134/?type=3>. Stanom na 16 travnja 2016 roku.

11. Zvit Misii' OBSJe z ocinky stanu sprav iz dotrymannjam prav ljudyny v Krymu (svoboda virospovidannja) [Elektronnyj resurs] // Instytut religijnoi' svobody. – Rezhym dostupu: http://www.irf.in.ua/eng/index.php?option=com_content&view=article&id=439:1&catid=34:ua&Itemid=61; Bureau of Democracy, Human Rights and Labor. International Religious Freedom Report for 2014 [Elektronnyj resurs] // U.S. Department of State. – Rezhym dostupu: <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/religiousfreedom/index.htm#wrapper>

12. Ukrai'ns'ka derzhava ne oplachuje movlennja v okupovanomu Krymu – Muzhdabajev [Elektronnyj resurs] //Pershij ukrai'ns'kyj informacijnyj. – Rezhym dostupu: <http://www.5.ua/okypaciya-krimu/Ukrainska-derzhava-ne-oplachuie-movlennia-v-okupovanomu-Krymu-Muzhdabaiev-107352.html>

13. Postanova №303 vid 20 kvitnja 2016 roku «Pro vnesennja zmin do Porjadku vykorystannja koshtiv, peredbachenyh u derzhavnomu bjudzheti dlja rozselennja ta oblashtuvannja deportovanyh krmys'kyh tatar ta osib inshyh nacional'nostej, jaki byly deportovani z terytorii' Ukrai'ny» [Elektronnyj resurs] // Urjadovyj portal. – Rezhym dostupu: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnp?docid=248985249>

14. Projekt Zakonu pro vnesennja zmin do Bjudzhetnogo kodeksu Ukrai'ny (shhodo program pidtrymky teleradiokompanij Avtonomnoi' Respubliki Krym ta mista Sevastopolja) [Elektronnyj resurs] // Revhonna Rada Ukrai'ny. – Rezhym dostupu: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=5333&skl=9

15. Zaklykajemo pryprnyty peresliduvannja zhurnalistiv u Krymu [Elektronnyj resurs] // Google. – Rezhym dostupu: <https://docs.google.com/document/d/1krMs7UCaB5MTp5hRGbg9ZwaqOV3pdInTjaPXSgpuY/edit> Vidkrytyj dostup stanom na 22 kvitnja 2016 roku

16. Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Geneva, 12 August 1949 // ICRC. – 2008. – 69 p.

17. Dogovor mezhdru RF i Respublikoj Krym o prinjatii v RF Respubliki Krym i obrazovanija v sostave RF novyh sub#ektov ot 18.03.2014 [Elektronnyj resurs] // Prezident RF. – Rezhim dostupa: <http://kremlin.ru/events/president/news/20605>

18. Federal'nyj konstitucionnyj zakon Rossijskoj Federacii ot 21 marta 2014 g. N 6–FKZ «O prinjatii v Rossijskju Federaciju Respubliki Krym i obrazovanii v sostave Rossijskoj Federacii novyh sub#ektov Respubliki Krym i goroda federal'nogo znachenija

Sevastopolja» [Elektronnyj resurs] // Gosudarstvennaja sistema pravovoj informacii RF. – Rezhim dostupa: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102171897>

19. U Krymu vdvichi zbil'shat' pryzov u rosijs'ku armiju [Elektronnyj resurs] // Krym SOS. – Rezhim dostupa: <http://krymsos.com/news/u-krymu-vdvichi-zbilshat-prizov-u-rosiisku-armiyu/>

20. Shhodo dotrymannja prav kryms'kotatars'kogo narodu v aneksovanomu Krymu. Analitychna zapyska. [Elektronnyj resurs] // NISD. – Rezhim dostupa: <http://www.niss.gov.ua/articles/1798/>

21. Za dva roky okupacii' u Krymu 22 ljudyny propaly bezvisty, – Dzhemiljev [Elektronnyj resurs] // Espresso. – Rezhim dostupa: http://espresso.tv/news/2016/04/06/za_dva_roky_okupaciyi_u_krymu_22_lyudyny_propaly_bezvisti_dzhemiljev

22. Zajava «O zaprete dejatel'nosti obshhestvennogo ob#edinenija v porjadke i po osnovanijam, predusmotrennym st. FZ ot 25.07.2002 №114-FZ «O protivodejstvii jekstremistskoj dejatel'nosti» [Elektronnyj resurs] // Oficijna storinka Medzhlisu u Fejsbuci. – Rezhim dostupa: <https://www.facebook.com/meclis.org/photos/pcb.7461409488.21477/746139262154979/?type=3&theater>. Dostup stanom na 4.4.2016

23. Obshhestvennoe ob#edinenie «Medzhlis krymskotatarskogo naroda» vključeno v perechen' obshhestvennyh ob#edinenij i religioznych organizacij, dejatel'nost' kotoryh priostanovlena v svjazi s osushhestvleniem imi jekstremistskoj dejatel'nosti [Elektronnyj resurs] // Minjust Rosii. – Rezhim dostupa: <http://minjust.ru/mobile/mobile/press/news/obshchestvennoe-obedinenie-medzhlis-krymskotatarskogo-naroda-vključeno-v-perechen>

24. Po isku prokurora respubliki vyneseno reshennie o zaprete dejatel'nosti t.n. Medzhlisa krymsko-tatarskogo naroda [Elektronnyj resurs] // PRK. – Rezhim dostupa: <http://rkproc.ru/ru/news/po-isku-prokurora-respubliki-vyneseno-reshenie-o-zaprete-deyatelnosti-tn-medzhlisa-krymsko>

25. «Aneksovana» osvita v tymchasovo okupovanomu Krymu. Monitoryngovij zvit / Ukr. nezalezh. centr polit. doslidzh.: Za zag. red. Ju. Tyshhenko, O. Smirnova. – K.: Agentstvo «Ukrai'na», 2015.

26. Proekt Zakonu pro vnesennja zminy do statti 7 Zakonu Ukrai'ny «Pro zabezpechennja prav i svobod gromadjan ta pravovij rezhym na tymchasovo okupovanij terytorii' Ukrai'ny» (shhodo zabezpechennja prava na zdobuttja osvity) [Elektronnyj resurs] // VRU. – Rezhim dostupa: http://w1.l1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57956

27. Osvita dlja Krymu [Elektronnyj resurs] // Osvita dlja Krymu. – Rezhim dostupa: <http://educrimea.org/>

28. Rezul'taty zagal'nonacional'nogo sociologichnogo opytuvannja, provedenogo v ramach proektu «Nacional'nyj dialog» Status Krymu kriz' pryzmu gromads'koi' dumky [Elektronnyj resurs] // Mizhnarodnij centr perspektivnyh doslidzhen'. – Rezhim dostupa: http://icps.com.ua/assets/uploads/files/national_dialogue_opinion_poll_2_part_ua.pdf

29. Chy jde vina mizh Rosijeju i Ukrai'noju [Elektronnyj resurs] // Kyi'vs'kyj mizhnarodnij instytut sociologii'. – Rezhim dostupa: <http://www.kiis.com.ua/?lang=uk&cat=reports&id=609&page=1>

30. Prezentacija informacijoi' kampanii' «Krym – ce Ukrai'na» [Elektronnyj resurs] // Ukrinform. – Rezhim dostupa: <http://www.ukrinform.ua/rubric-presentation/1969954-prezentacia-informacijoi-kampanii-krimce-ukraina.html>

31. Dumky naselennja shhodo majbutn'ogo Krymu [Elektronnyj resurs] // Fond «Demokratychni inicjatyvy» imeni Il'ka Kucheriva ta sociologichna sluzhba Centru Razumkova. – Rezhim dostupa: <http://dif.org.ua/article/maybutne-krymu-chi-mozhliva-reintegratsiya-yak-i-koli-zagalnonatsionalne-i-ekspertne-opytuvannya>

32. Krym. Aneksovana vlasnist' / Tyshhenko Ju., Kazdobina Ju., Djachuk M.; Za zag. red. Ju. Tyshhenko. – Kyi'v: TOV «Agenstvo» Ukrai'na, 2016.

33. Ukrai'na zbil'shyt' sumu zbytkiv za aneksiju Krymu vdvichi [Elektronnyj resurs] // Krym SOS. – Rezhim dostupa: <http://krymsos.com/news/ukrayina-zbilshit-sumu-zbitkiv-za-aneksiyu-krymu-vdvichi/>

Degterenko A., PhD (Political Sciences), associate professor, head of the ethnic and political sector of the National Institute for Strategic Studies (Ukraine, Kyiv), degterenko@niss.gov.ua

The prospective of reintegration of a temporally occupied territory of the Crimea by means of guarantee of rights and liberties of Ukrainian citizens

The article stresses that timely and effectively guarantees by Ukraine the rights and liberties of its citizens is one of accessible mechanisms of reintegration of the population of the temporarily occupied territory of the Crimea. There are given propositions for providing such policy.

There analyzed modern situation concerning guarantees of the rights and liberties of Ukrainian citizens in the occupied Crimea on the basis of the reports as far as the situation with human rights in Ukraine of the Administration of the Supreme Commissioner in human rights of the UNO; information of Human Rights Watch, Amnesty International and Freedom House; reports of the OSCE; reports about the situation with human rights of the Office in Democracy Questions, human rights and works of the State Department of the USA; reports of the Ukrainian Helsinki Union; annual reports of the Attorney of the Supreme Council of Ukraine in human rights questions; monitorings of the Crimean field mission in human rights; «The Crimea SOS»; the Crimean Human Rights Group; the Initiative Group in Human Rights in the Crimea; sociological polls of the International Sociology Institute in Kiev; International center of the prospective researches and so on.

Keywords: reintegration, temporally occupied territory, Crimea, guarantee of rights and liberties, Ukrainian citizens

* * *

УДК 327:913

Lawrinienko W.,
profesor Narodowego Pedagogicznego Uniwersytetu
im. M. Dragomanowa (Ukraina, Kijów), lv2008@ukr.net

Drzewicki A.,
Dr., Instytut Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu
Wrocławski (Polska, Wrocław), lv2008@ukr.net

WOJNA NA UKRAINE JAKO POLE REALIZACJI NIEMIECKIEJ POLITYKI NA RZECZ ZAPOBIEGANIA KONFLIKTOM

Z punktu widzenia RFN, proces rozbudowy mechanizmów zapobiegania konfliktom służy wzmocnieniu dotychczasowych instrumentów oddziaływania na konflikty zbrojne. Pozwalają one uelastyczyć niemiecką politykę bezpieczeństwa. Dają możliwość wyjść jej poza dotychczasowe ramy jej realizacji, określone z jednej strony przywiązaniem do instrumentów klasycznej dyplomacji, z drugiej zaś «samoo graniczeniem» i lękiem przed stosowaniem środków militarnych. W konsekwencji w niemieckiej polityce działań prewencyjnych decydującą rolę odgrywają środki polityczne, dyplomatyczne, finansowe, wzmocnione przez odpowiedni system kształcenia i transfer wiedzy do państw objętych konfliktami («mechanizmy cywilne»). Odzwierciedla to idea «prymatu środków cywilnych nad militarnymi». W przypadku konfliktu rosyjsko-ukraińskiego, polityka niemiecka spotkała się jednak z problemem, który z punktu widzenia funkcjonowania ładu międzynarodowego wydaje się być nie do przezwyciężenia, a mianowicie z agresywną, neoimperialną polityką Rosji. Fakt ten zdecydowanie ogranicza możliwości skutecznego oddziaływania Berlina na sytuację na Ukrainie. W konsekwencji można stwierdzić, iż konflikt rosyjsko-ukraiński stawia przed niemiecką polityką bezpieczeństwa nowe wyzwania, których podjęcie może zaowocować z jednej strony zwiększeniem zdolności prewencyjnych RFN, z drugiej zaś załamaniem dotychczasowego przekonania o realnej skuteczności dotychczas stosowanych środków.

Słowa kluczowe: Republika Federalna Niemiec (RFN), dyplomacja prewencyjna, zapobieganie konfliktom, konflikt rosyjsko-ukraiński, reagowanie kryzysowe, Ukraina, Federacja Rosyjska, polityka bezpieczeństwa, stosunki niemiecko-rosyjskie, Format Normandzki, Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE).

(стаття друкується мовою оригіналу)

Z punktu widzenia prowadzonych rozważań na temat niemieckiej polityki prewencyjnej (działania prewencyjne, zapobieganie konfliktom) [1], jak również w kontekście analizy wypowiedzi poszczególnych polityków, można stwierdzić, iż obecnie najważniejszym wyzwaniem przed nią stojącym jest przezwyciężenie sytuacji kryzysowych i konfliktowych na obszarze Ukrainy, Sudanu, Sudanu Południowego i w Syrii. Przy czym, nie ulga wątpliwości, iż to jednak konflikty na Ukrainie oraz na szeroko rozumianym Bliskim Wschodzie (gł. Syria) odzwierciedlają zasadnicze dylematy Berlina w sferze bezpieczeństwa. W obliczu wydarzeń zachodzących na tych obszarach działania prewencyjne znalazły się na granicy możliwości i zasadności ich stosowania [2]. Pomijając intensywność tych konfliktów oraz złożoność ich uwarunkowań, można stwierdzić, iż stawiają one przed niemiecką polityką w obszarze przezwyciężania konfliktów nowe wyzwania, których podjęcie zaowocować może z jednej strony